

Rudolf med den røde kind – lidt ornitologisk historie

Rudolf Franz Karl Joseph var det habsburgske kejserdømmes kronprins, eneste søn af kejser Franz Joseph, arvefølger til 1800tallets mægtigste europæiske stat, det østrig-ungarske monarki. Fritænker, libertiner, alkoholiker, morfinmisbruger. Hans største lidenskab var dog hverken kvinder, alkohol eller narkotika. Det var fuglene.

Rudolf blev født 21. august 1858 og blev som kejserens søn og tronarving bæret med 101 kanonskud på dagen. Faderen var en følelseskold militarist, der ønskede, at sønnen skulle efterfølge ham som en tilsvarende hårdfør soldatertype. Rudolf var som barn og ung en svagelig, ofte sygdomsramt natur og aldeles uinteressert i en militær karriere. Med tiden kom Rudolf med sine liberalistiske synspunkter i opposition til faderen, som gradvist udelukkede ham fra enhver politisk indflydelse. Rudolf helligede sig i stedet *Wein, Weib und Waidmannschafft* (jægerlivet). Jagt var et af de få felter, hvor far og søn kunne mødes i fredsommelighed (Hamann 2005). Rudolf ledsagede faderen på jagt fra 10-årsalderen. Kejseren nedlagde på sine jagter i alt 55 000 stykker vildt, blandt andet 653 Tjurer (Etzlstorfer & Mannsfeld 2022). Antallet af ynglepar i dagens Østrig skønnes at være under 1000. Også jagt på Stortræppe, Skovsneppe og Urfugl var værdsat, rovfugle og ugler var fredløse og blev nidkært bortskudt, herunder af de kejserligt ansatte skytter, forstmænd – og af ornitologerne til deres samlinger af udstoppede fugle.

Rudolf forfattede som 12-årig et over 100 sider langt skrift *Adlerjagen* (Ørnejagt). 18 år gammel blev han protektor for Østrigs Ornitologiske Forening. Tre år tidligere havde han mødt den 30 år ældre Alfred Brehm, en af Europas mest indflydelsesrige ornitologer, forfatter til bl.a. *Das Leben der Vogel* og bestselleren, 10-bindsværket *Illustriertes Thierleben*. Kronprinsen og naturvidenskabsmanden sluttede et nært venskab, der varede til Brehms død 11 år senere. Brehm var fuldstændig uimponeret af titler, pomp og pragt og udtalte sig lige ud af posen, ofte skarpt. Det var lige noget for Rudolf, der selv blev en barsk, liberal debattør. De to venner diskuterede, bl.a. via omfattende korrespondancer, emner som: Bør Kragen fredes? Er Stein- og Goldadler to arter? Her drejede det sig om dragtforskelle mellem subadulte og adulte Kongeørne. Rudolf inviterede Brehm på jagt i Ungarn, hvor Rudolf kendte til en snes ørnereder. Ef-

ter deres udflugt var ynglende ørne i området stort set udryddet.

Tve år gammel udgav Rudolf sin første bog *Femten dage langs Donau*, en 310 sider lang beskrivelse af jagt i Sydungarn bl.a. med beskrivelser af hans og Brehms minutiøse målinger af deres nedlagte ørnes vægt, skelet, vinge- og knoglelængde og misdannelser samt beskrivelser af fjerdragter. Bogen blev en stor succes, og Rudolf blev æresmedlem af Det Videnskabelige Akademi i Wien og æresdoktor ved Budapests universitet. 15 år gammel havde han i øvrigt modtaget Elefantordenen. Brehm blev adlet i 1878. I foråret 1879 rejste de to venner til Spanien og Portugal. I Sierra Nevada ledsagedes de, til Rudolfs store irritation, af bevæbnet politi som beskyttelse mod de huserende røverbander. De genfandt Theklalærken, som Brehms fader havde beskrevet tyve år tidligere og opkaldt efter sin datter, der var død samme år.

Efterhånden blev hoffet og adelen i Wien trætte af Brehm. Han var protestant, darwinist og frimurer, ikke ligefrem en rollemodel for kronprinsen, selv om Rudolf i deres korrespondancer aldrig berørte poli-

tiske emner, men udelukkende ornitologiske. Midt i denne krise blev Rudolf sendt til Ægypten og Palæstina. Han kedede sig uden Brehm og underholdt sig med at skyde sjakaler ved Cheopspyramiden, der ikke interesserede ham. Han skød også gribbe, ørne og falke og beskrev deres anatomi og dragter. Ejendommeligt nok anså han jagt på hjortevildt og gemser som "massemord på uskyldige dyr." Rudolf lagde senere grundstenen til oprettelse af feltstationer mhp. trækfugleobservationer og har leveret den klassiske beskrivelse af den sagnomspundne Lammegrib, som han kaldte Fugl Phoenix: "ingen anden rovfugl ligner den. Gribbeørnen (Sic!) er i flugten, sit væsen og sin optræden en stor ædelfalk [...] jeg vil sige et næsten dragelignende væsen" (Berg 1931). På Rudolfs tid forekom Lammegribben stadig i Alperne. 25 år efter hans død var den udryddet.

Preussen var i krig i syv år i løbet af sidste halvdel af 1800tallet. Mod Danmark 1848-50 og 1864, mod Østrig 1866 og mod Frankrig 1870-71. Alligevel blomstrerede tysk og østrigsk videnskab, litteratur, teknologi, filosofi og musik. I modsætning til i Tysklands to store krige i 1900tallet, gik 1800-talskrigene preussernes vej og lagde grunden til dannelsen af den nuværende tyske stat.

Tysklands mest berømte naturhistoriker, polyhistoren Alexander von Humboldt (1769-1859) var ikke ornitolog (Wulf 2019, Sonne 2023), men han opdagede Fedtfuglen, tegnede Andeskondoren og beskrev dens anatomi. Han besøgte og beskrev Guanoørerne udfør Peru med deres myriader af havfugle. Hum-

boldt arbejdede i 29 år på et værk om sine opdagelser under den fem år lange rejse i Latinamerika. Beretningen omfatter 30 tykke bind. Humboldttingvinen har fået navn efter ham. Hverken Humboldt eller Rudolf publicerede nogen sinde videnskabelige ornitologiske afhandlinger.

Blandt 1800tallets mange betydningsfulde tyske ornitologer kan nævnes Hermann Schlegel (1804-84), direktør for Zoologisk Museum i Leiden og forfatter til en bog om jagt med falke, Heinrich Gaetke (1814-97), forfatter til *Die Vogelwarte Helgolands*, Lægen Karel Hartlaub (1814-1900), som grundlagde den tyske ornitologiske forening og foreningens tidsskrift *Journal für Ornithologie* samt Friedrich Finsch (1839-1917), der sammen med Brehm besøgte Kina og Ny Guinea. Finsch navngav Blå Paradisfugl efter kronprinsen, *Paradisornis rudolphi* (Erritzoe 2021).

Rudolf var blevet 30 år gammel og langt fra i Paradis. Forpint, ulykkelig og livstræt rettede han den 29. januar 1889 en pistol mod sin tinding. Blodet farvede kinden rød.

Hans Harrestrup Andersen

- Berg, B. 1931: Den flygende draken. – Norstedt, Stockholm.
 Erritzoe J. 2021: Ornitologiens historie. – Syddansk Universitetsforlag.
 Ettlstorfer, H. & L.C. Mannsfeld 2022: Die kaiserliche Jagd. – Kral-Verlag, Kral GmbH.
 Hamann, B. 2005: Kronprinz Rudolf. Ein Leben. – Amalthea.
 Sonne, R. 2023: Alexander von Humboldt og naturhistorien. – Dansk Orn. Foren. Tidsskrift 117: 254-260.
 Wulf, A. 2019: Opfindelsen af Naturen. – Gads forlag.